

Instytut Pamięci Narodowej

<https://ipn.gov.pl/pl/edukacja-1/wystawy/13478,Wystawa-Lwow-19391941-Lwow-2-lipca-2010.html>
18.04.2024, 21:27

Wystawa „Lwów 1939-1941” - Lwów, 2 lipca 2010

E
v
e
n
t
N
a
m
e
S
t
a
r
t
D
a
t
e
E
n
d
D
a
t
e
D
u
r
a
t
i
o
n

Wystawa „Lwów 1939-1941” - Lwów, 2 lipca 2010

2nd Jul 2010

N/A

2 lipca o godz. 11.00 na Rynku we Lwowie została uroczystie otwarta wystawa „**Lwów 1939-1941**”, przygotowana przez polski Instytut Pamięci Narodowej oraz ukraiński Instytut Pamięci Narodowej we współpracy z Ambasadą RP w Kijowie oraz Instytutem Badań Historycznych Narodowego Uniwersytetu Lwowskiego im. Iwana Franki. Wystawa jest prezentowana we Lwowie dzięki wsparciu Rady Miasta Lwowa.

Po ukraińsku Lwów, po polsku – Lwów, w jidysz i po niemiecku – Lemberg. Dla Ukraińców to najważniejsze miasto Ukrainy Zachodniej, dla Polaków – miasto zawsze wierne Polsce, dla Żydów – ważny ośrodek życia społecznego. Po rozpadzie Austro-Węgier w latach 1918-1919 rozgorzała walka o galicyjską stolicę – Lwów, zakończona zwycięstwem Polaków. W okresie międzywojennym część Ukraińców nie uznawała prawomocności władzy polskiej. Wśród Polaków natomiast rozprószyło się przekonanie o nielojalności Ukraińców, a częściowo także Żydów, wobec Rzeczypospolitej.

Do początku II wojny światowej Lwów był wielokulturową metropolią środkowoeuropejską, jednym miastem w Europie z trzema katedrami: greckokatolicką, rzymskokatolicką i ormiańską. W okresie międzywojennym, pomimo formalnego równouprawnienia, Polacy stanowili uprzywilejowaną grupę obywateli Rzeczypospolitej. Nierównoprawny status Ukraińców, Białorusinów i Żydów stał się propagandowym pretekstem dla wkroczenia Armii Czerwonej we wrześniu 1939 roku. Kreml przedstawiał swój udział w rozbiórce Polski jako obronę miejscowej ludności, choć w istocie było to bezpośrednim następstwem paktu Ribbentrop – Molotow.

1 września 1939 roku oddziały Wehrmachtu wtargnęły na terytorium Rzeczypospolitej, a wkrótce potem, 17 września, jej granice przekroczyła Armia Czerwona. Wrzesień 1939 roku stał się dla Polaków początkiem tragedii narodowej, a jej symbolem – Zbrodnia Katyńska: rozstrzelanie przez NKWD 22 tysięcy przedstawicieli polskich elit. Władze sowieckie usiłowały nadać aneksji pozory legalności: 22 października 1939 roku przeprowadzono „wybory”, a następnie 28-29 października zwołano Zgromadzenie Ludowe Zachodniej Ukrainy, które zwróciło się z prośbą o przyłączenie do ZSRS. Utwalanie władzy sowieckiej odbywało się jednak przede wszystkim przez represje. Dążono do likwidacji nie tylko podziemia, ale i wszelkich „podejrzanych elementów”. Strach przed represjami stał towarzyszył mieszkańcom miasta i uciekinierom z niemieckiej strefy okupacji, którzy znaleźli się we Lwowie.

Dla Ukraińców przyłączenie Galicji i Wołynia do Ukraińskiej SRS oznaczało nie tyle „ponowne zjednoczenie”, jak głosiła propaganda, ile koniec społeczeństwa obywatelskiego i początek represji, które zaczęły się od dawnej elity, następnie rozprawiono się z podziemiem, a w końcu karze podlegało wszystko, co uznano za nieprawomysłowość. W nowej, tylko formalnie ukraińskiej, a w istocie – sowieckiej administracji nie dopuszczano miejscowych Ukraińców do kierowniczych stanowisk, zarezerwowanych wyłącznie dla przybyszów ze Wschodu. Ukraińskie doświadczenie lat 1939-1941 można opisać jako „deukrainizację po ukraińsku”, czyli sowietyzację pod pozorem ukraińzacji. W aforystyczny sposób ujął to kompozytor Stanisław Ludkewycz: „Wyzwolono nas – i nie ma na to rady”.

Stosunek Żydów do nowej władzy był uwarunkowany przede wszystkim tym, że była ona wywaniem z opresji nazistowskiej. Część społeczności, szczególnie młodzież, wyrażała szczerą radość z ustanowienia władzy sowieckiej, ale większość, zwłaszcza religijni Żydzi, dystansowała się wobec niej. Żydzi lwowscy i żydowskie uciekinierzy z centralnej Polski również doświadczyli represji i deportacji. Lata 1939-1941 na tle późniejszej tragedii Holocaustu w zbiorowej pamięci Żydów zapisały się jednak jako stosunkowo spokojne.

21 miesięcy władzy bolszewickiej zmieniło oblicze miasta. Przedwojenne elity narodowe i społeczne zostały zniszczone przez represje. Lwów utracił swój tradycyjny mieszczański i inteligentcki charakter. Upaństwowienie przemysłu, handlu i banków, wprowadzenie rubla jako środka płatniczego po kursie wyjątkowo niekorzystnym dla miejscowych mieszkańców doprowadziło do zubożenia mieszkańców. Prześladowania wobec wspólnot religijnych dodatkowo osłabiły społeczność lwowską.

Tragiczne doświadczenie sowietyzacji nie zjednoczyło, lecz jeszcze bardziej zdeintegrowało mieszkańców Lwowa. Władze sowieckie prowokowały antagonizmy narodowe, w różnych okresach faworyzując jednych, prześladując zaś innych. Były, rzecz jasna, przypadki solidarności, kiedy wbrew wszystkiemu ratowano się wzajemnie z opresji.

Koniec władzy sowieckiej i początek niemieckiej był dla mieszkańców Lwowa szczególnie tragiczny. NKWD wymordowało kilka tysięcy więźniów, a nazisci, obwiniając o to Żydów, sprowokowali ludność ukraińską do pogromu. Gestapo aresztowało i wymordowało profesorów lwowskich. Prócz tego, po próbie ogłoszenia państwa ukraińskiego Gestapo aresztowało przywódców OUN-B.

W latach 1939-1945 Lwów utracił niemal 80% dawnej przedwojennej ludności. Wojna połżyła kres wielokulturowej historii miasta. Większość Żydów lwowskich zginęła w Holocaustie. Pozostali po wojnie Polaków deportowano. Większość ukraińskiej elity była represjonowana lub wyemigrowała. Tak Lwów po wojnie przeobraził się w sowieckie miasto.

W świadomości zbiorowej znacznej części Ukraińców, podobnie jak Białorusinów i Rosjan, wydarzenia lat 1939-1941 ustępują na dalszy plan w porównaniu z okresem 1941-1945. Jednakże trudno przecenić ich znaczenie. Tragiczne doświadczenie Polaków i Ukraińców, jak też innych narodów Europy Środkowo-Wschodniej, legło u podstaw antykomunistycznej opozycji, co w końcu w latach 1989-1991 doprowadziło do upadku systemu.

Dziś Lwów, ponad 700-tysięczne miasto, w którym 90% stanowią Ukraińcy, jest kulturalnym centrum niepodległej Ukrainy. Lwów zdołał odnowić swój wielokulturowy charakter. Lwów jest miastem, w którym Zachód i Wschód jednak spotykają się.

Wystawa ta jest próbą opowiedzenia tragicznej historii Lwowa okresu 1939-1941, łącząca trzy odmienne pamięci: Polaków, Ukraińców i Żydów.

prof. dr hab. Jarosław Hrycak, dr hab. Rafał Wnuk, dr hab. Ola Hnatiuk

Scenariusz wystawy:
dr Olek Pawłyszyn, Mariusz Zajączkowski
Koncepcja wystawy i konsultacja naukowa:
prof. Jarosław Hrycak, dr hab. Ola Hnatiuk, dr hab. Rafał Wnuk
Koncepcja plastyczna:
Magdalena Śląddecka

Tłumaczenie:
Ola Hnatiuk
Opracowanie cyfrowe fotografii i skład:
KARTPOL sc. Lublin
Dokumenty i fotografie ze zbiorów:
Państwowe Kino-Foto-Fono Archiwum im. H. Pszenyckiego (Kijów) (ЦДКФФА)
Państwowe Archiwum Historyczne we Lwowie
Państwowe Archiwum Obwodowe Lwowskiego
Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej (IPN)
Archiwum Ośrodka KARTA w Warszawie (OK)
Instytut Hoovera w Stanford
Centrum Historii Miejskiej Europy Środkowo-Wschodniej (Lwów) (ЦМІ)
Centrum Badań Ruchu Niepodległościowego (Lwów) (ЦДВР)
Narodowa Lwowska Biblioteka Naukowa Ukrainy im. W. Stefanyka (ЛННБ)
Biblioteka Naukowa Lwowskiego Uniwersytetu im. Iwana Franki
Biblioteka-archiwum Instytutu Badań Historycznych Lwowskiego Uniwersytetu im. I. Franki
Południowo-Wschodni Instytut Naukowy w Przemysłu
Muzeum Historii Uniwersytetu Lwowskiego
Niemieckie Muzeum Historyczne w Berlinie
Transit Film GmbH
Hugo Jäger/Time & Life Pictures/Getty Images/Flash Press Media
Zbiory prywatne:
Jurija Zwerbnego, Ihora Kotobulatowa, Oleha Pawłyszyna, Wołodymyra Rumiancowa, Iwana Tureckiego
Autorzy wystawy składają podziękowania wszystkim Osobom i Instytucjom, których pomoc przyczyniła się do powstania wystawy, a w szczególności:
Instytutowi Badań Historycznych Uniwersytetu Lwowskiego im. I. Franki, Ambasadzie RP w Kijowie, Muzeum II Wojny Światowej oraz Aleksandrowi Bojczence, Jurijowi Hudymie, Myrosławowi Diadiuk, Oksanie Dmyterko, Leonidowi Finbergowi, Jospowi Hrycakowi, Władysławowi Hrynewyczowi, Irynie Kotobulatowej, Wasylowi Kmetiowi, Marciniowi Majewskiemu, Andrijowi Pawłyszynowi, Pawłowi Roickiemu, Stanisławowi Słempinowi, Władysławowi Werstukowi, Ruslanowi Zabilemu, Aleksandrowi Zimcencie, Andrzejevi Zbikowskiemu

114

122

125

130

131

133

134

136

245

263

280

298

329